

Εκπαίδευση για την Αειφορία στον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας

Τσίγκου Αλεξάνδρα¹, Θανόπουλος Γιώργος²
1.Υπ. Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΔΙ.Π.Ε. Δυτικής Αττικής
aletsig@gmail.com
2.Υπ. Πολιτιστικών Θεμάτων ΔΙ.Π.Ε. Δυτικής Αττικής
gthanop88@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγηση αυτή βασίζεται σε μια σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων που πραγματοποιήθηκαν από τον υπεύθυνο Πολιτιστικών Θεμάτων το 2008, 2009 και 2010 με κέντρο τον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας. Εμπλουτισμένα με στοιχεία της Εκπαίδευσης για την Αειφορία διαμορφώνονται σε μεθοδολογική πρόταση προσέγγισης ενός αρχαιολογικού χώρου. Η πρόταση αυτή σχεδιάζεται να εφαρμοστεί σε ομάδες εκπαιδευτικών της Δυτικής Αττικής και από αυτούς πολλαπλασιαστικά σε σχολικές ομάδες. Κάθε αρχαιολογικός χώρος αποτελεί ένα οικοσύστημα που κρύβει μέσα του τις δυναμικές αλληλεπιδράσεις φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και αποκαλύπτει την επίδραση του περιβάλλοντος στον άνθρωπο και του ανθρώπου στο περιβάλλον. Ο αρχαιολογικός χώρος της Ελευσίνας για δύο παραπάνω λόγους μπορεί να αξιοποιηθεί εκπαιδευτικά, επειδή αφενός συνδέεται με τον αειφορικό μύθο της αρπαγής της Περσεφόνης και αφετέρου βρίσκεται μέσα σε ένα αστικό τοπίο κατάφορτο από τις παρεμβάσεις του σύγχρονου ανθρώπου.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Διδακτική μεθοδολογία και προτάσεις

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Αρχαιολογικός χώρος, οικοσύστημα, αειφορία, μεθοδολογία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Εκπαίδευση για την Αειφορία τονίζει ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι πρωτίστως προβλήματα κοινωνικά, που πηγάζουν από αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα κοινωνικών ομάδων σε σχέση με τη χρήση των φυσικών πόρων. Σε τέτοιου είδους προβληματισμούς εμπλέκεται ο κάθε πολίτης προκειμένου να αναπτύξει τον κριτικό στοχασμό, το αίσθημα ευθύνης και άλλες κοινωνικές αξίες. Μεθοδολογικά ο εκπαιδευόμενος καλείται να εντοπίσει, να αναλύσει και να ερμηνεύσει όλα του τα δεδομένα έχοντας υπόψη του την πολυπλοκότητά τους. Οι τελικές κρίσεις και αξιολογήσεις θα γίνουν αφού ερμηνευτούν σε βάθος και διασταυρωθούν οι θέσεις και οι αξίες και επιλεγεί η πιο κατάλληλη λύση. Η ΠΕ εστιάζει στη διασαφήνιση των αξιών και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων στους μαθητές, ώστε να διαμορφώνουν τη δική τους κοσμοθεωρία, να προσδιορίζουν τις δικές τους αξίες και να τις υπερασπίζονται (Φλογαΐτη & Λιαράκου, 2009), ενώ παράλληλα προσανατολίζει τους νέους στο σημερινό πολύπλοκο κόσμο και τους βοηθάει να αντιληφθούν την αβεβαιότητα, τις πολύπλοκες σχέσεις και την τοπική σημασία (Φλογαΐτη & Λιαράκου, 2009). Δύο από τα χαρακτηριστικά της ΠΕ, η επισήμανση της ιστορικής διάστασης του περιβάλλοντος και η έμφαση στα τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα, αν συνδυαστούν, παραπέμπουν στο διδακτικό πεδίο της

Τοπικής Ιστορίας και αποτελούν το συνδυαστικό κρίκο μεταξύ ΠΕ και ΤΙ (Γεωργόπουλος, 2006) με την προϋπόθεση ότι ζητούμενα της ΤΙ είναι η μελέτη και έρευνα της ιστορικής διάστασης του τοπικού περιβάλλοντος, προσπάθεια ερμηνείας και κατανόησης των αλλαγών και μετασχηματισμών που συνέβησαν στα φυσικά και ανθρωπογενή τοπία, ώστε να προκύψει η σημερινή τους μορφή (επομένως και τα σημερινά τους προβλήματα) (Γεωργόπουλος, 2006).

Μέσα σ' αυτή την πολύπλοκη διαδικασία το σχολείο καλείται να βγει από τον στενό του περίγυρο και να συνεργαστεί με μουσεία, περιβαλλοντικές οργανώσεις και τοπικούς φορείς, ώστε οι μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες αυτενέργειας, συνεργασίας, συμμετοχικότητας. Με τη βιωματική μάθηση ο εκπαιδευόμενος κατακτά περίπλοκες έννοιες, ενώ ταυτόχρονα αποκτά κριτική στάση στη σύγχρονη συμπεριφορά, γεγονός που τον καθιστά ικανό να προτείνει λύσεις. Η ύπαρξη στο άμεσο τοπικό περιβάλλον των μαθητών ενός χώρου φορτισμένου με ιστορικές μνήμες και κατάλοιπα αποτελεί ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης της βιωματικής μάθησης και της συμμετοχικότητας. Το παιδί τοποθετώντας τον εαυτό του μέσα στην ιστορική γραμμή του χρόνου που ξεκινά από το παρόν και προχωρά στο παρελθόν, κατανοεί την παρουσία του σε σχέση με τους προγόνους του αλλά και με τους συγχρόνους του (Ματσαγγούρας, 2003). Εκπαιδευόμενος ο μαθητής μέσα σε έναν αρχαιολογικό χώρο έρχεται σε επαφή όχι μόνο με τα απομεινάρια του παρελθόντος αλλά και με τα στοιχεία και τα προβλήματα που χαρακτηρίζουν το παρόν του τόπου (Ματσαγγούρας, 2003), τα οποία αξιολογεί αντιπαραβάλλοντας κριτικά το φυσικό περιβάλλον του σήμερα με εκείνο του χθες καθώς και τις σχέσεις των ανθρώπων με αυτό στην εξέλιξη του χρόνου.

Με στόχο να ευαισθητοποιηθούν οι εκπαιδευόμενοί μας στα τοπικά προβλήματα, να αντλήσουν από αυτά θεματολογία για την ανάπτυξη καινοτόμων προγραμμάτων, αλλά και να κάνουν αναγωγές σε πανανθρώπινες ανησυχίες και προβληματισμούς, χρησιμοποιώντας σαν διδακτική στρατηγική τη μελέτη πεδίου, σχεδιάσαμε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ο χαμένος επιστήμονας και τα λυπημένα δέντρα», που εξελίσσεται στον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας και βασίζεται στον μύθο της αρπαγής της Περσεφόνης, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει τα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα της περιοχής.

Η ΑΕΙΦΟΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Ο σεβασμός του αρχαίου ανθρώπου προς τη φύση και πρωτίστως τη γη, τον οδήγησε στη δημιουργία του ελευσινιακού μύθου, έτσι ώστε η με μυθολογικό κάλυμμα μετάδοση της αρχέγονης σοφίας στις επόμενες γενιές να γίνεται με πιο παιγνιώδη και εύπεπτο τρόπο. Ο αρχαίος πολιτισμός χρησιμοποιούσε το μύθο παράλληλα με την επιστήμη. Ενώ στην Ιωνία γνώριζαν τη φυσική εξέλιξη, χρησιμοποιούσαν μύθους με θεολογικό χαρακτήρα, για να οδηγούν τους νέους να σέβονται τη Γαία, τη μεγάλη θεά, καλλιεργώντας την αειφορική συνείδηση των νεότερων γενεών.

Η αρχαία Ελευσίνα όφειλε τη φήμη της στο Ιερό της Δήμητρας που ήταν ένα από τα σπουδαιότερα θρησκευτικά κέντρα του αρχαίου κόσμου, και στα Μυστήρια που τελούνταν εκεί (Παπαγγελή, 1994). Με την επεξεργασία του μύθου της αρπαγής της Περσεφόνης ο κύκλος των εποχών, ο θάνατος και η αναγέννηση της φύσης, ο σπόρος- πλούτος που είναι κρυμμένος μέσα στη γη (Πλούτωνας), η γη που προστατεύει για τέσσερις μήνες τους σπόρους (Περσεφόνη) και τους επόμενους οκτώ τους αφήνει να βγουν έξω, να βλαστήσουν και να καρπίσουν περνάνε στη συνείδηση του εκπαιδευόμενου αναπτύσσοντας την αειφορική του σκέψη. Στους σύγχρονους

ανθρώπους η ερμηνεία του μύθου αποκαλύπτει τον τρόπο λειτουργίας του στη συνείδηση του αρχαίου πολιτισμού σαν περιβαλλοντική ευθύνη.

ΤΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

Οι εκπαιδευόμενοι εισέρχονται στον αρχαιολογικό χώρο και στέκονται κοντά στην Είσοδο. Σε πρώτο πλάνο αντικρίζουν μια ελιά, η οποία έχει σκεπαστεί με μαύρο τούλι από τον εκπαιδευτή. Σύμφωνα με τον ομηρικό ύμνο, ποίημα του 600 π.Χ., (Πρέκα-Αλεξανδρή, 1997) η Δήμητρα, μετά την απαγωγή της Κόρης της, περιπλανώμενη βρέθηκε στην Ελευσίνα κάτω από μια ελιά. Το πρώτο ζήτημα που τίθεται στους εκπαιδευόμενους είναι να σκεφτούν και να κάνουν υποθέσεις «γιατί τα δέντρα είναι λυπημένα». Οι υποθέσεις καταγράφονται από τον εκπαιδευτή χωρίς περαιτέρω σχολιασμό και επεξεργασία, αλλά αναφέρεται ότι το μυστήριο θα λυθεί στο τέλος.

Στη συνέχεια με μια κόκκινη ταινία επισημαίνεται ένας απ' τους εκπαιδευόμενους, ο οποίος και αναλαμβάνει το ρόλο του «Καλλία», ενός παιδιού που έχει έρθει από την Αθήνα, για να τους ξεναγήσει στον αρχαιολογικό χώρο. Με τον τρόπο αυτό οι μικροί εκπαιδευόμενοι ταυτίζονται αφενός με τον συνομήλικό τους και αφετέρου μεταφέρονται στο κλίμα της αρχαίας εποχής. Για την καλύτερη εισαγωγή του στο ρόλο του «Καλλία» τού τίθενται ερωτήσεις όπως: Έχεις έρθει από την Αθήνα μαζί με τον πατέρα σου; Ο πατέρας σου συμμετέχει στα Ελευσίνια Μυστήρια; Εσύ ξέρεις γιατί δεν συμμετέχεις; Πώς περνάς τις ώρες σου εδώ στον ιερό χώρο της Ελευσίνας; Ο εκπαιδευτής αξιοποιεί κατάλληλα τις απαντήσεις του «ήρωα», για να δώσει περαιτέρω πληροφοριακό υλικό για τη χρήση του ιερού χώρου και τα τεκταινόμενα σ' αυτόν.

Η επόμενη στάση είναι δίπλα στα Μεγάλα Προπύλαια. Εδώ γίνεται μια εισαγωγή για το μυστήριο που επικρατεί τις τελευταίες μέρες στον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας. Ένας επιστήμονας- αρχαιολόγος και φυσικός ταυτόχρονα-, που εδώ και καιρό μελετά την περιοχή και γνωρίζει καλά γιατί τα δέντρα είναι λυπημένα, έχει εξαφανιστεί. Στο σημείο αυτό δίνεται στο χέρι του Καλλία το πρωτοσέλιδο της τοπικής εφημερίδας που αναφέρει το έκτακτο γεγονός. Οι εκπαιδευόμενοι εκφράζουν ανοικτά τις σκέψεις τους και διατυπώνουν υποθέσεις, οι οποίες και πάλι καταγράφονται χωρίς σχολιασμό. Στη συνέχεια ένα μάτσο τσαλακωμένα φύλλα από ημερολόγιο, πάνω στα οποία είναι γραμμένες μεμονωμένες φράσεις, δίνονται στα χέρια του Καλλία. Ο Καλλίας ερωτάται: Θέλεις τώρα να μας πεις πώς ανακάλυψες το ημερολόγιο του χαμένου επιστήμονα; Πού βρήκες αυτές τις σημειώσεις; Μπορείς να τις διαβάσεις φωναχτά; Ο Καλλίας διαβάζει φράσεις συναισθηματικά φορτισμένες, όπως: «Θα πεθάνει η φύση όλη», «Ο μαύρος καπνός μάς πνίγει» «Τα μάρμαρα αργοπεθαίνουν», «Τα στάχια εξαφανίστηκαν εντελώς», «Τα πουλιά σταμάτησαν να κελαηδούν», «Το χώμα δεν αναπνέει», «Το άγαλμα της Δήμητρας κλαίει μόλις σκοτεινιάσει», «Η χαρά έσβησε απ' τα πρόσωπα των γεωργών». Ζητείται από την ομάδα να ερμηνεύσει τα γραφόμενα παρατηρώντας καλά το τοπίο γύρω με τις σύγχρονες παρεμβάσεις. Οι εκπαιδευόμενοι κάνουν υποθέσεις, οι οποίες καταγράφονται.

Στη συνέχεια προχωρώντας στη δράση, για να λύσουν τα δυο μυστήρια, των λυπημένων δέντρων και του χαμένου επιστήμονα, οι εκπαιδευόμενοι χωρίζονται σε ομάδες. Στόχος των ομάδων είναι να ανακαλύψουν σε χρόνο προκαθορισμένο όσα περισσότερα φυσικά στοιχεία μπορούν πάνω στις αρχαίες κατασκευές. Συγκεκριμένα τους ζητείται να ανακαλύψουν πού υπάρχει νερό, φωτιά, ζώα, στάχια, άνθη και άλλα. Σε πλαστικοποιημένες καρτέλες τούς δίνονται οδηγίες για την αναγνώριση αυτών των κατασκευών, τις οποίες πρέπει να ανακαλύψουν περιηγούμενοι με ησυχία ανάμεσα

στα μνημεία. Οδηγούνται έτσι μόνοι τους στην εξερεύνηση του αρχαιολογικού χώρου.

Η συγκέντρωση των ομάδων για την ανακοίνωση των ανακαλύψεών τους γίνεται στο Τελεστήριο. Έχουν ανακαλύψει τις θριαμβικές ασπίδες και τα διακοσμημένα βάρη με τις δάδες, το Καλλίχορο Φρέαρ καθώς και τη ρωμαϊκή κρήνη που περιείχαν νερό, την μετόπη με τα στάχια και τον ρόδακα δίπλα στο Πλουτώνιο σπήλαιο, έχουν περάσει από Μεγάλα και Μικρά Προπύλαια, έχουν φτάσει μέχρι το Τελεστήριο (Πρέκα-Αλεξανδρή, 1997). Εδώ συνθέτουν όλοι μαζί τον μύθο της αρπαγής της Περσεφόνης, τα γεγονότα του οποίου αντιστοιχίζουν με τα τοπόσημα του αρχαιολογικού χώρου. Στη συνέχεια γίνεται απ' όλους μια ερμηνεία του μύθου και συσχετισμός του με τα Ελευσίνια Μυστήρια.

Ακόμα όμως τα δέντρα δεν έχουν αποβάλει τη λύπη τους. Πρέπει τώρα οι μαθητές να σχηματίσουν μια πομπή με επικεφαλής τον Καλλία, για να οδηγηθούν στο Μουσείο, όπου θα ανακαλύψουν ακόμη περισσότερα φυσικά στοιχεία. Όπως οι αρχαίοι μνημένοι, ο καθένας θα μεταφέρει σαν προσφορά στη θεά Δήμητρα ό,τι πιο ταπεινό μπορεί- ένα χορταράκι, ένα πετραδάκι. Η θεά βρίσκεται μέσα στο Μουσείο και είναι εύκολα αναγνωρίσιμη, γιατί είναι το πιο μεγάλο και εντυπωσιακό άγαλμα. Μπροστά στο άγαλμα της Δήμητρας τούς δίνονται και πάλι καρτέλες με οδηγίες, σύμφωνα με τις οποίες αναζητούν στις προθήκες τα φυσικά στοιχεία, μεταξύ των οποίων και ζώα που έχουν ιδιαίτερο συμβολισμό. Κάθε ζευγάρι αναλαμβάνει ως αποστολή να ανακαλύψει ένα συγκεκριμένο έκθεμα, το οποίο στη συνέχεια θα παρουσιάσει στους υπόλοιπους. Το πρώτο μέρος της εισήγησης κλείνει με την ανακεφαλαίωση του μύθου και τη σύνδεσή του με τα εκθέματα του Μουσείου.

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΤΡΙΠΤΥΧΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ- ΚΟΙΝΩΝΙΑ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η ομάδα βγαίνοντας από το Μουσείο αντικρίζει ένα τμήμα της πόλης με τα εργοστάσια, το λιμάνι και την οικιστική ανάπτυξη. Στην άκρη της αυλής του Μουσείου όμως περιμένει τους εκπαιδευόμενους μία έκπληξη: εκεί δεμένος σε μια κολώνα βρίσκεται ο επιστήμονας- ένας εθελοντής- που μόλις τον πλησιάζουν, εκείνος ξεστομίζει η φράση «Προστασία όσων έχετε» και λιποθυμά.

Εδώ ζητείται από τους μαθητές να ερμηνεύσουν τα τελευταία λόγια του επιστήμονα συνδυάζοντας τις εικόνες της σύγχρονης πόλης που βλέπουν γύρω τους. Για να γίνει αυτό, παρατηρούν σιωπηρά και καταγράφουν στο μυαλό τους εικόνες της σύγχρονης πραγματικότητας. Στη συνέχεια κλείνουν για λίγο τα μάτια και «βλέπουν» την Ελευσίνα των αρχαίων χρόνων, τότε που ο χώρος αυτός ήταν ιερός για τους ανθρώπους. Τις αντιθέσεις αυτές η κάθε ομάδα θα αποτυπώσει σε χαρτί με μια φράση του τύπου: «Σήμερα υπάρχουν εργοστάσια, τότε υπήρχαν χωράφια με στάχια». Με αυτό τον τρόπο παρατηρούν με περισσότερη προσοχή και καταγράφουν τις αλλοιώσεις που έχει υποστεί το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον από την παρέμβαση του σύγχρονου πολιτισμού, προσπαθώντας να εξηγήσουν τις μεταβολές που έχει υποστεί το φυσικό τοπίο.

Κατόπιν καλούνται να αξιολογήσουν τις παρατηρήσεις τους, δηλαδή ποιες από τις παρεμβάσεις αυτές συνιστούν περιβαλλοντικό πρόβλημα και γιατί. Εντοπίζονται και ομαδοποιούνται τα σημαντικότερα προβλήματα, που αφορούν το περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία της περιοχής, όπως η αντικατάσταση της γεωργίας από τη βιομηχανία, η ατμοσφαιρική ρύπανση, η τσιμεντοποίηση της γης, η μη ύπαρξη ελεύθερων χώρων, η θαλάσσια ρύπανση, η πλήρης αστικοποίηση του αγροτικού τοπίου, οι μεταβολές στη χλωρίδα και την πανίδα του τόπου κ.λ.π. Καταγράφονται από τον εκπαιδευτή σε μεγάλο εποπτικό χαρτί σχηματίζοντας εννοιολογικό χάρτη

(concept map) γύρω από την κύρια έννοια «Προβλήματα». Προσπαθούν στη συνέχεια να ανιχνεύσουν τους λόγους που οδήγησαν εδώ, ποιες δυνάμεις λειτούργησαν για τη δημιουργία αυτών των προβλημάτων και να συσχετίσουν τις έννοιες μεταξύ τους ομαδοποιώντας τις σε έννοιες γένους, υπάλληλες και επάλληλες έννοιες (Ματσαγγούρας, 2006).

Στη συνέχεια είναι σκόπιμο να γίνει νοηματική επεξεργασία της έννοιας «Αειφορία» και να αναζητηθούν από τους εκπαιδευόμενους οι παράγοντες που οδηγούν τον τόπο σε ένα αειφορικό μέλλον και αυτοί που συντελούν στην πλήρη καταστρατήγηση της αειφορίας. Σ' αυτό το σημείο ζητείται από τους εκπαιδευόμενους να προτείνουν δράσεις, οι οποίες οδηγούν σε αειφορική διαχείριση της περιοχής. Αυτό θα γίνει σε συνδυασμό με τα τελευταία λόγια του επιστήμονα και το αποτέλεσμα θα είναι να έρθει πάλι η χαρά στα λυπημένα δέντρα της Ελευσίνας. Οι απαντήσεις τους συμπληρώνονται πάνω στον εννοιολογικό χάρτη σε συσχετισμό με τα προβλήματα, που έχουν ήδη καταγραφεί. Κατόπιν τούτος δίνεται από ένα χρωματιστό χαρτί πάνω στο οποίο γράφουν την πρότασή τους με τις δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφορική διαχείριση της περιοχής.

Σαν τελευταία δράση οι μαθητές οδηγούνται στη «λυπημένη ελιά», απ' την οποία εξουσιοδοτούνται να ξεσκίσουν το μαύρο τούλι και να κρεμάσουν στα κλαδιά της τα πολύχρωμα χαρτιά με τις προτάσεις τους. Η τραγωδία έχει οδηγηθεί στην «κάθαρση» με ένα εικαστικό αποτέλεσμα. Τώρα οι ομάδες είναι ελεύθερες να παίξουν «ζωντανή τρίλιζα» μπροστά στα Μεγάλα Προπύλαια, στα σκαλιά των οποίων υπάρχουν χαραγμένες απ' τα παιδιά των αρχαίων χρόνων τρεις τρίλιζες, να δραματοποιήσουν στο Πλουτώνιο την αρπαγή της Περσεφόνης και την επιστροφή της από τον Άδη στη μητέρα της, να ζωγραφίσουν το μύθο ή τα σύμβολα της Δήμητρας με ένα σύγχρονο τρόπο.

Ο εκπαιδευτής συγκεντρώνει όλο το υλικό από τις δραστηριότητες των εκπαιδευόμενων και θέτει το ερώτημα πώς μπορεί αυτό να αξιοποιηθεί, ώστε να ευαισθητοποιηθεί η κοινωνία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς προς την αειφόρο ανάπτυξη. Οι προτάσεις των μαθητών, που μπορεί να είναι η σύνθεση ενός κολλάζ και η ανάρτησή του σαν πανώ στην είσοδο του σχολείου, η δημοσίευση στον τοπικό τύπο ή η ανάρτηση άρθρων στο διαδίκτυο, η αποστολή των προτάσεων σε αρμόδιους φορείς κλπ, αξιοποιούνται κατάλληλα και ενημερώνονται οι μαθητές γι' αυτό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την παρούσα διδακτική πρόταση επιχειρήσαμε να καταδείξουμε την συμβολή της πολιτιστικής μας κληρονομιάς σε μια Περιβαλλοντική Εκπαίδευση που στοχεύει στην Αειφορία. Το διαχρονικό ιδεο-φιλοσοφικό υπόβαθρο του ελληνικού πολιτισμού και τα μνημεία πολιτισμού μπορούν να αξιοποιηθούν με κατάλληλα σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, στοχεύοντας στη συνειδητοποίηση από τους μαθητές όλων εκείνων των παραμέτρων που συνδιαμορφώνουν το σύγχρονο αστικό τοπίο και ευθύνονται για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Η ανάπτυξη στους μαθητές θετικών στάσεων και δεξιοτήτων για δράση στη λήψη αποφάσεων θεωρούμε ότι αποτελούν αναγκαία στοιχεία για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το περιβάλλον και την αειφορία. Η αλληλεπίδραση των τριών παραγόντων «περιβάλλον- κοινωνία-οικονομία» και η διασαφήνιση στους εκπαιδευόμενους των εννοιών αυτών και των συσχετίσεών τους αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης και των κοινωνικών ζητημάτων από τους αυριανούς ενεργούς πολίτες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργόπουλος Α.Δ. (επιμ.) (2006). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα
- Καλαϊτζίδης Δ. & Ουζούνης Κ. (2000). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη*, Σπανίδης, Ξάνθη
- Ματσαγγούρας Η. (2003). *Η Διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*, Γρηγόρης, Αθήνα
- Ματσαγγούρας Η. (2006). *Στρατηγικές Διδασκαλίας- Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη*, Gutenberg, Αθήνα
- Παπαγγελή Κ. & Χλέπα Ε. (2011). *Οι μεταμορφώσεις του ελευσινιακού τοπίου- Αρχαιότητες και Σύγχρονη Πόλη*, Ίδρυμα Π.Α. Κανελλοπούλου
- Παπαγγελή Π. (1994). *Αρχαιολογικός χώρος και Μουσείο Ελευσίνος*, ΥΠΕΠΘ-ΥΠΠΟ-ΓΓΛΕ (Πρόγραμμα Μελίνα)
- Παπαγγελή Κ. (2002). Ελευσίνα, Ο αρχαιολογικός χώρος και το Μουσείο, Όμιλος Λάτση e-book ανασύρθηκε από τη διεύθυνση <http://www.latsis-foundation.org/megazine/publish/ebook.php?book=6&preloader=1>
- Πρέκα-Αλεξανδρή Κ. (1997). *Ελευσίς*, ΥΠΠΟ, ΤΑΠΑ
- Φλογαΐτη Ε. & Λιαράκου Γ. (2009). *Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη- Από τη θεωρία στην πράξη*, ΚΠΕ Αρχανών
- Χατζηασλάνη Κ. (2006). *Το Δωδεκάθεο, Εκπαιδευτική Μουσειοσκευή*, ΥΠΠΟ, ΥΣΜΑ
- Χρυσafiδης Κ. (2005). *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία- Η εισαγωγή της μεθόδου Project στο σχολείο*, Gutenberg, Αθήνα